Health and Care Research Wales Evidence Centre
Canolfan Dystiolaeth Ymchwil Iechyd a Gofal Cymru

Trosglwyddo addysg gynradd i uwchradd yn ystod pandemig Covid-19: astudiaeth ansoddol o brofiadau disgyblion cyfrwng Cymraeg a'u rhieni di-Gymraeg

Awst 2023

Ariennir gan Lywodraeth Cymru
Funded by Welsh Government

1872 Prifysgol Aberystwyth University

Prifysgol Bangor University

Cynhaliwyd yr astudiaeth gan Brifysgol Aberystwyth a Phrifysgol Bangor

Cyfranwyr yr Adroddiad

Awduron
Siân Lloyd-Williams, Enlli Môn Thomas, Rhodri Aled Evans

Cyfraniad ychwanegol
Lowri Jones, Delyth Jones, Rhian Tomos

Tîm y Ganolfan Dystiolaeth
Natalie Joseph-Williams, Abubakar Sha'aban, Adrian Edwards

Dyddiad cyflwyno'r adroddiad i'r Ganolfan Dystiolaeth: Gorffennaf 2023

Dyddiad cyhoeddi'r adroddiad terfynol gan y Ganolfan Dystiolaeth: Awst 2023

Dylid cyfeirio at yr adroddiad yma fel: Canolfan Dystiolaeth Ymchwil Iechyd a Gofal Cymru. Trosglwyddo addysg gynradd i uwchradd yn ystod pandemig Covid-19: astudiaeth ansoddol o brofiadau disgyblion cyfrwng Cymraeg a'u rhieni di-Gymraeg (PR0005) Awst 2023.

Ymwadiad: Safbwyntiau'r awduron yw'r safbwyntiau a fynegir yn y cyhoeddiad hwn, nid o reidrwydd Ymchwil Iechyd a Gofal Cymru. Mae Canolfan Dystiolaeth Ymchwil Iechyd a Gofal Cymru ac awduron y gwaith hwn yn datgan nad oes ganddynt unrhyw wrthdrawiad buddiannau.

Trosglwyddo addysg gynradd i uwchradd yn ystod pandemig Covid-19: astudiaeth ansoddol o brofiadau disgyblion cyfrwng Cymraeg a'u rhieni di-Gymraeg

CRYNODEB GWEITHREDOL

Cefndir / Nod yr Astudiaeth

Achosodd pandemig COVID-19 newid cyhoeddus a phersonol sylweddol, gan gynnwys cau a chloi ysgolion ym mis Mawrth 2020, ac yn ddiweddarach ym mis Ionawr 2021. Bu i rhai teuluoedd ddarganfod fod cael mynediad i'r Gymraeg - o ran cyfleoedd i ddefnyddio'r iaith, ac o ran cymorth ehangach - yn heriol yn ystod y pandemig. Roedd yr anawsterau ynghylch cysylltiad â'r Gymraeg yn ystod y pandemig yn arbennig o broblematig i ddisgyblion o gartrefi di-Gymraeg a oedd yn mynychu addysg cyfrwng Cymraeg (Llywodraeth Cymru, 2021; Thomas & Lloyd-Williams et al. (2021). Tra bod ymchwil blaenorol (Thomas & Lloyd-Williams et al, 2021) wedi nodi argymhellion pwysig, adnabuwyd yr angen am ymchwil ansoddol pellach i **gasglu barn disgyblion a'u rhieni o phrofiad cyffredinol y pandemig a'r effaith gyffredinol a chafodd y pandemig ar sgiliau iaith.**

Mae'r astudiaeth hon yn disgrifio canfyddiadau a phrofiadau parau o blentyn (disgybl) a rhiant mewn teuluoedd di-Gymraeg lle mae eu plentyn/plant yn derbyn eu haddysg trwy gyfrwng y Gymraeg neu'n ddwyieithog. Mae'r astudiaeth yn casglu profiadau disgyblion, sydd wedi cofrestru mewn addysg cyfrwng Cymraeg, a'u rhieni di-Gymraeg, a drosglwyddodd rhwng yr ysgol gynradd a'r ysgol uwchradd yn ystod y pandemig.

Methodoleg

Roedd amserlen yr astudiaeth hon yn cynnwys cyfnod paratoi rhwng mis Tachwedd a mis Rhagfyr, 2022. Casglwyd a dadansoddwyd y data rhwng Ionawr a Mehefin, 2023.

Roedd y fethodoleg yn cwmpasu cynllun astudiaeth ansoddol, gan fabwysiadu dull samplu di-debygolrwydd, a defnyddiwyd strategaethau samplu a recriwtio pwrpasol i dargedu disgyblion sydd wedi cofrestru mewn addysg cyfrwng Cymraeg a'u rhieni di-Gymraeg.

Defnyddiwyd cyfweliadau lled-strwythuredig a dulliau a ddefnyddir lluniau i ennyn drafodaeth i archwilio profiadau byw y cyfranwyr. Roedd y cyfweliadau'n canolbwyntio ar brofiadau disgyblion o ddysgu yn y cartref yn ystod y pandemig, eu profiadau o drosglwyddo o addysg cynradd i'r uwchradd, a dychwelyd i'r ysgol ar ôl y cyfyngiadau clo COVID-19; a phrofiad rhieni wrth gefnogi eu plant yn ystod y pandemig. Roeddent hefyd yn ymdrin â chwestiynau mwy cyffredinol yn ymwneud â safbwyntiau am eu perthynas â'r Gymraeg.

Allbynnau a chanfyddiadau allweddol

Mae'r adroddiad yma yn cynnwys data gan naw pâr o blant / rhieni (18 cyfranogwr).

Mae'r dyfyniad isod yn disgrifio'n gryno brofiadau cyffredinol yr holl deuluoedd a gyfwelwyd (disgyblion a rhieni) ac yn amlygu'r diffyg cyfle i ymgysylltu'n weithredol â, ynghyd a defnyddio, y Gymraeg yn ystod y cyfyngiadau clo:

> *'Yn fy marn i mi roedd e' (datblygu fy sgiliau Cymraeg) ar rhywfaint o saib... [oherwydd] doeddwn i ddim yn ei ddefnyddio cymaint.'*
>
> *(Plentyn 2)*

Mae canfyddiadau allweddol eraill yr ymchwil yn cynnwys:

- Cryfhau'r **cysylltiadau rhwng lleoliadau cynradd ac uwchradd** i hwyluso'r broses drosglwyddo
- **Asesu sgiliau Cymraeg disgyblion** rhwng cyfnodau allweddol er mwyn adnabod unrhyw **gymorth** sydd ei angen e.e. yn ystod y cyfnod pontio o'r cynradd i'r uwchradd.
- Yr angen i sicrhau **cyfathrebu effeithiol** rhwng y cartref a'r ysgol e.e. y defnydd o apiau cyfathrebol fel 'see-saw', 'school gateway' ac ati.
- Yr angen i wneud defnydd effeithiol o **gyfathrebu dwyieithog** e.e. darparu rhestr o derminoleg allweddol a fyddai'n cynorthwyo rhieni i gael mynediad at adborth a'i ddeall.
- Cynyddu **cyfleoedd** i ddefnyddio'r Gymraeg **o fewn a thu allan i'r ysgol**.

Goblygiadau Polisi ac Ymarfer

Mae'r tabl isod yn crynhoi'r goblygiadau allweddol ar gyfer polisi ac ymarfer (mae'r tabl llawn i'w weld yn adran 5).

GOBLYGIADAU	
1. Cefnogi Polisi	Pwysigrwydd cynyddu'r cyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg. • h.y. darpariaeth allgyrsiol, wedi'i chyfryngu gan ysgolion a rhanddeiliaid eraill.
	Adnabod gwerth cefnogi sgiliau Cymraeg rhieni • Parhau i gynnig cyfleoedd pellach i rieni ddatblygu eu sgiliau Cymraeg.
2. Cefnogi Awdurdodau Addysg Leol ac ysgolion i gynorthwyo disgyblion	Manteision symleiddio'r broses drosglwyddo o'r cynradd i'r uwchradd. • Gellid mabwysiadu adborth a strategaethau ar gyfer cefnogi sgiliau Cymraeg ar draws clystyrau ysgol (yn benodol rhwng diwedd CA2/dechrau CA3). • Asesu sgiliau Cymraeg.
	Cefnogi Trawsieithu • Mae ymatebion disgyblion (gweler tud.44 o'r adroddiad) yn awgrymu y buasai'r defnydd o strategaethau trawsieithu yn galluogi'r disgybl i wneud defnydd o'i repertoire ieithyddol llawn.
3. Cefnogi ysgolion i gynorthwyo rhieni	Pwysigrwydd gwell ymwybyddiaeth o natur ieithyddol y cartref • Gallai ymwybyddiaeth ac ystyriaeth bellach i natur ieithyddol y cartref (a allai effeithio ar yr angen am

	ddysgu hunangynhaliol) fod yn fuddiol i gefnogi lles disgyblion. • Dylid ystyried penodi aelod allweddol o staff fel pwynt cyswllt ar gyfer ymholiadau ynghylch cefnogi disgyblion yn y Gymraeg/gyda'r Gymraeg gynorthwyo ysgolion i ddeall y cymorth ieithyddol sydd ar gael i ddisgyblion yn y cartref.
	Pwysigrwydd cyfathrebu dwyieithog effeithiol. • Dylid sicrhau bod rhestr o dermau allweddol o fewn pynciau unigol ar gael i rieni (gallai darparu cyfieithiadau o ymadroddion cyffredin/geiriau allweddol a ddefnyddir mewn adborth helpu rhieni i ddilyn cynnydd eu plentyn). • Ysgolion i archwilio sut maent yn cyfathrebu â rhieni h.y. defnydd effeithiol o gyfryngau cymdeithasol/apiau negeseuon.

Bydd mynd i'r afael â'r goblygiadau hyn yn gymorth i:

- Llywio **polisi Llywodraeth Cymru** ar gefnogi sgiliau Cymraeg disgyblion.
- Rhoi **arweiniad i ysgolion cyfrwng Cymraeg** a rhanddeiliaid eraill ar gymorth pellach y gellid ei gynnig i ddisgyblion a rhieni o gartrefi di-Gymraeg.
- Cefnogi a **chryfhau sgiliau Cymraeg disgyblion yn ystod y broses drosglwyddo** (yn benodol disgyblion o gartrefi di-Gymraeg sy'n mynychu ysgolion cyfrwng Cymraeg, er bod llawer o ganfyddiadau'r astudiaeth hon yn berthnasol i bob disgybl).
- **Cefnogi rhieni** disgyblion sy'n mynychu addysg cyfrwng Cymraeg (yn benodol, ond nid yn unig, rhieni lle nad yw'r Gymraeg yn cael ei siarad yn y cartref).
- Amlygu pwysigrwydd datblygu **cyfleoedd ychwanegol** i ddefnyddio'r Gymraeg y tu hwnt i'r wers, a thu hwnt i gyd-destun yr ysgol.

Argymhellion ar gyfer Ymchwil Pellach

Gellir gweld argymhellion ymchwil y dyfodol yn Adran 5.4. Yn benodol, rydym yn nodi'r angen am ymchwil pellach yn y meysydd canlynol:

- **Effaith COVID-19 ar sgiliau Cymraeg disgyblion iau**
  Mae'r canfyddiadau'n dangos yr effeithiwyd ar sgiliau iaith plant iau e.e. 'y brawd ieuengaf [brawd chwaer 7 oed] … oherwydd Covid nid yw'n siarad cystal…' . Llwyddodd y disgyblion hŷn i symud ymlaen yn hunangynhaliol yn ystod y cyfnod trosglwyddo o'r cynradd i uwchradd o ganlyniad i brofiadau blaenorol cyfoethog a systemau trochi dwys yn ystod yr ysgol gynradd. Mae angen gofal i sicrhau bod disgyblion iau heb y profiadau blaenorol hyn o gartrefi di-Gymraeg yn gallu teimlo'n hyderus i barhau ag addysg cyfrwng Cymraeg.

- **Cefnogaeth a ddarperir gan ddisgyblion hŷn i frodyr a chwiorydd iau**
  Disgrifiodd sawl teulu y cymorth yr oedd disgyblion yn aml yn ei roi i frodyr a chwiorydd iau yn ystod y pandemig, gan amlygu disgwyliadau ychwanegol ar y disgyblion hyn, disgwyliadau nad ydynt efallai yn amlygu eu hunain cymaint mewn teuluoedd Cymraeg eu hiaith. Dylai ymchwil yn y dyfodol geisio archwilio'r mater hwn a nodi darpariaeth i ddatblygu ac adeiladu sgiliau disgyblion iau, a sicrhau bod

disgyblion hŷn yn cael eu cefnogi’n ddigonol i gwblhau eu gwaith eu hunain, yn ogystal â chynorthwyo gydag anghenion cymorth brodyr a chwiorydd iau.

- **Cefnogi disgyblion ag Anghenion Dysgu Ychwanegol (ADY)**
  Gan fod y set ddata hon yn adlewyrchu ffocws cynyddol ar ddysgu annibynnol (yn enwedig yn yr ysgol uwchradd) mae hyn hefyd yn amlygu'r angen i ystyried gwahanol anghenion disgyblion unigol yn ofalus – e.e., efallai y bydd angen mwy o fewnbwn ar rai disgyblion mewn Cymraeg llafar tra bod eraill angen dull mwy cytbwys lle gallant gael gafael ar wybodaeth, ar yr un lefel, yn y ddwy iaith. Mae'r adroddiad hwn wedi amlygu'n benodol yr angen i asesu sgiliau Cymraeg disgyblion a gall yr asesiad hwn fod yn arbennig o bwysig i ddisgyblion ag ADY sydd o bosib angen rhagor o adnoddau a chymorth. Gallai hyn gynnwys defnydd cynyddol o gyfathrebu dwyieithog a fyddai'n caniatáu i rieni/gofalwyr gynnig cymorth pellach yn y cartref. Byddai ymchwil bellach, sy'n cynnwys ffocws ar ddisgyblion ag ADY yn cynnig mewnwelediad pellach i'r lefel o gymorth sydd ei angen.

- **Archwilio’r rhesymau dros ymgysylltiad parhaus ag addysg cyfrwng Cymraeg**
  Adnabu rhieni fod annibyniaeth a dyfalbarhad eu plentyn/plant yn cynorthwyo gyda’r broses drosglwyddo. Fodd bynnag, os nad yw disgyblion yn gallu gweithio’n annibynnol yn eu dysgu ac, os bydd lefelau’r cyfathrebu/gwybodaeth ddwyieithog a ddarperir i rieni yn lleihau yn yr ysgol uwchradd (fel yr awgrymir gan y data gyfredol), mae’n bosibl yr effeithir ar ymgysylltiad disgyblion a rhieni a’u hymrwymiad parhaus i addysg cyfrwng Cymraeg. Teimlwn y gallai ymchwil pellach sy’n ymgysylltu â disgyblion a’u rhieni, a drosglwyddodd i ysgol cyfrwng Saesneg ar ôl mynychu ysgol gynradd cyfrwng Cymraeg yn flaenorol, archwilio ffyrdd y gellid bod wedi cyflawni ymgysylltiad parhaus ag addysg cyfrwng Cymraeg, ar ôl y cyfnod trosglwyddo**.**

Darllenwch yr adroddiad llaw

[1]Rydym yn defnyddio ‘teuluoedd di-Gymraeg’ yn y cyd-destun hwn i gyfeirio at deuluoedd sydd fel arfer yn defnyddio Saesneg i gyfathrebu â’i gilydd, yn unigol ac fel uned deuluol, er y byddai aelodau o’r teulu sy’n mynychu ysgol cyfrwng Cymraeg/dwyieithog yn gallu defnyddio’r Gymraeg gyda’i gilydd h.y. brodyr a chwiorydd neu deulu estynedig pe bai’r cyfle neu’r angen yn codi.

[2]Rydym yn defnyddio ‘rhieni di-Gymraeg’ yn y cyd-destun hwn i gyfeirio at rieni sydd fel arfer yn defnyddio Saesneg i gyfathrebu â’i gilydd, yn unigol ac fel uned deuluol. O ystyried ystod oedran posibl y rhieni, mae’n debygol iawn mai ychydig iawn o wybodaeth o’r Gymraeg a fyddai gan y rheini a gafodd eu haddysg eu hunain yng Nghymru o leiaf. Darperir gwybodaeth am allu ieithyddol y rhieni yn yr adran sampl cyfranogwr. Sylwch hefyd y gall rhiant, gofalwr neu warcheidwad gael ei gwmpasu yn y term ‘rhiant’ yn yr adroddiad hwn.

[3]Mae’r term trosglwyddo a ddefnyddir yn yr adroddiad hwn yn cyfeirio’n gyfan gwbl at y broses trosglwyddo a wneir gan ddisgyblion wrth symud o’r ysgol gynradd i’r ysgol uwchradd.

Health and Care
Research Wales
Evidence Centre
Canolfan Dystiolaeth
Ymchwil Iechyd a
Gofal Cymru

Canolfan Dystiolaeth Ymchwil Iechyd a Gofal Cymru

Mae ein timau ymroddedig yn cydweithio â Llywodraeth Cymru, y Gwasanaeth Iechyd, gofal cymdeithasol, sefydliadau ymchwil a'r cyhoedd i ddarparu ymchwil hanfodol i fynd i'r afael â heriau iechyd a gofal cymdeithasol sy'n wynebu Cymru.

Wedi'i hariannu gan Lywodraeth Cymru, drwy Ymchwil Iechyd a Gofal Cymru, mae'r Ganolfan Dystiolaeth yn ateb cwestiynau allweddol i wella polisi a darpariaethau iechyd a gofal cymdeithasol ledled Cymru.

Ynghyd â'n partneriaid cyd-weithio, rydym ni'n cynnal adolygiadau o dystiolaeth bresennol ac ymchwil newydd, i lywio anghenion polisi ac ymarfer, gan ganolbwyntio ar sicrhau budd y byd go iawn a budd cyhoeddus sy'n cyrraedd pawb.

Cyfarwyddwyr: Yr Athro Adrian Edwards

Cyfarwyddwyr Cyswllt Dr Alison Cooper, Dr Natalie Joseph-Williams, Dr Ruth Lewis

@tystiolaethcym

healthandcareevidence@cardiff.ac.uk

www.researchwalesevidencecentre.co.uk/cy